

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kūrinijos šviesa

Spalio 4 d. minėjome šv. Pranciškaus, o tai pogi – ir Pasaulinę gyvūnijos dieną. Man šv. Pranciškaus prisiminimas neatskiriamas nuo Gubijaus vilko: kaip šventajam reikėjo prabilti į plėšrų, siaubingą, visam kaimui baimę kėlusį vilką, kad šis taptų geraširdis ir nepavojingas?... Negana to, iki savo gyvenimo galo šis galingas žvėris, romus kaip avinėlis, nieko daugiau nenuskriaudė ir maitinosi tuo, ką gaudavo, eidamas nuo durų prie durų.

Šitas ėjimas „nuo durų iki durų“ kažkodėl graudina iki ašarų. Kažkuo primena liūtą, kuris, sutramdęs savo nirtulį, atsigula šalia avinėlio. Kitaip tariant, tą buvusį ir esamą laiką, eschatologines situacijas, kai romumas nugali pyktį, tylą – triukšmą, meilę – baimę. Tą idealų pasaulį, kurį neatmenamais laikais praradome ir dar nesame jo atradę, bet negalime jo pamiršti, kokiais niūriais ar kokiais laimingais laikais begyventume.

Nes jis nušvinta mūsų gyvenime kaip sukrėtimas, kaip nepaaiškinama laimės būseną, kai jautiesi esąs ne pasaulio valdovas, ne išskirtinis vienetas (kaip neretas norėtų būti), o darni šio pasaulio dalelė, tokia kaip visi, ir tai atveria emocinį ir dvasinį bendrabūvį su visa kūrinija. Arba esi nelaimingas, bet tavo nelaimė – neamžina, ir nors ji gili kaip ašmens kirtis, nors skauda kaip atvira žaizda, ją su meile, kaip mokėdami ir išgalėdami, gydyti imasi visi mažieji tavo broliai ir seserys – Viešpaties kūrinija. Juk mes visi tam Viešpaties ir buvome sukurti – kad būtume kartu. Savo džiaugsmui ir pasaulio darnai.

Nepamirštama Axelio Munthe's „Knygos apie San Mikelę“ pabaiga, kai pasakotojas sapnuoja, kad yra miręs, ir eina prie dangaus vartų, lydimas ištikimo šuns. O Senojo Testamento pranašai užsirūstina, kad į dangų jis atsivedė „purviną gyvulį“. Tada pasirodo šv. Pranciškus ir savo nuostabių akių šviesa priverčia juos visus užsičiaupti. Šviesa, bylojančia, kad visi Viešpaties kūriniai verti dangaus, nes buvo sukurti ne purvui, ne pasityčiojimui, ne skurdui, ne pažeminimui. Kad naujasis pasaulis, jeigu jis sugrįš, bus visos Viešpaties kūrinijos buveinė.

Ir aš vis pagalvoju, o kaip bus su mumis, ką mes sapnuosime, eidami prie kito gyvenimo vartų? Kas mus lydės prie jų – katės, šunys, kanarėlės, oru skrendančios ilgapelekės žuvelės?... Suteimų chimeros, prietimų hienos, Dantės Aligjerio tamsiame miške sutikti plėšrūnai?... Ir jeigu mums bus atimta kalbos dovana, o bus suteikta jiems, ką jie pasakys prie vartų stovinčiam sargybiniui?... Gal ne jie, o mes būsimė jų palyda?..

Gal todėl taip svarbu kalbėti kūrinijai, nors skeptikai iš to juokiasi, o panteistai netgi išsiseidžia, nes laiko tai nepadoriu dalyku: zylės ir barsukai jiems atrodo ir taip tobuli, kad dar sakytum jiems pamokslus. Kaip kad šv. Pranciškus darė. Ir S. C. Lewiso „Kosminėje trilogijoje“ Rensomas kalbasi su žvėrimis – kol nepasikalba su jais, jie negali gyventi kartu su žmonėmis, nes kelia pastariesiems pavojų (pvz., didžiulis laukinis lokys).

Šiuolaikiniame pasaulyje – daugybė liūdnu ir skaudžių nesusikalbėjimo atvejų, bet yra ir daug vilties. Tos šviesos, sklindančios iš šv. Pranciškaus akių. Jeigu jos nebūtų, nebūtų ir naujojo pasaulio vilties.

Renata Šerelytė

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

GIESMININKAS

*Pripylė vasarą pilkumo
Lietaus ateinančio žinia.
Tik paukštis, giedantis iš krūmo,
Akim žiūrėjo auksine.*

*Ir aš tikėjau, dar tikėjau,
Kad jis tą giesmę pakartos.
O jau rūstus vanduo tekėjo
Ant jo galvos neprisidengtos.*

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kūrinijos šviesa • **2-as psl. Stanislovas Abromavičius.** Skausminga Jakučionių šeimos istorija • **3-as psl. Terry Riley:** „Labai laukiau viešnagės Lietuvoje“/ Artėja jubiliejinis festivalis „Gaida“ • **4-as psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė.** Švelnus rugsėjo akordas ir išeivijos poetai • **6-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Lietuvanis sugrįžta, arba trys Liudvikai (6) • **7 -as psl. Jonas Grigas.** Kur slepiasi antižmonės? • **8-as psl. Kultūros kronika / Romualdas Kriaučiūnas.** Antrasis „Nepriklausomybės sąsiuvinį“ numeris

Kitame numeryje: Ar galima uždirbti iš gailėstingumo • Naujos knygos

Redaguoja **Renata Šerelytė** renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja **Jonas Kuprys**

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2015 m. suteikė 15 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

SKAUSMINGA JAKUČIONIŲ ŠEIMOS ISTORIJA

Ona ir Jurgis Jakučioniai su vaikais: iš kairės – Jonas, Konstancija, Ona, Juozas, Jurgis, Anastazija ir Pranciškus (nuotraukoje nėra Marijonos). Apie 1936 m.

Stanislovas Abromavičius

Ūkininkai Ona (mergautinė pavardė Stravinskaitė, 1881–1971) ir Jurgis (1871–1965) Jakučioniai gyveno Pajiesio kaime, Garliavos valsčiuje (dabar – Kauno rajonas). Turėjo 15 ha žemės ir 10 ha miško. Pirmojo pasaulinio karo metu visi jų trobesiai sudegė. Atsistatė. Užaugino sūnus Joną (1906–1942), Pranciškų (1911–1975), Juozapą (1920–1947), dukras Konstanciją (1902–1995), Marijoną (1908–1990) ir Anastaziją (1915–1998). Ketvirtoji dukrelė Antanina mirė vaikystėje.

Planuodami tolimesnį vaikų gyvenimą, tėvai nutarė ūkininkauti palikti Pranciškų, o Joną ir Juozapą leisti į mokslus. Mergaitėms išmokėjo kračius. 1928 metais Marija ištekėjo už Poderiškių kaime, Tabariškių parapijoje, Garliavos valsčiuje gyvenusio Jono Žemaičio (1895–1977). Anastazija buvo gabi mokslams, tačiau toliau pradžios mokyklos jai žengti nebuvo lemta – 1938 metais tapo Povilo Kizevičiaus (1912–1986) iš Dambravos žmona, jauna šeima nusipirko ūkelį Ringauduose. Moteris aktyviai dalyvavo parapijos komiteto veikloje, padėjo bažnyčiai, klebonams V. Degučiiui ir J. Aleksai. Kizevičiai užaugino dukrą Angelę (g. 1939 m.) ir sūnų Renatą (1941–2015). Angelė užaugino sūnų Rytą Samuolį, o Renatas su žmona Angele - sūnų Šarūną ir dukrą Rasą.

Tik Konstancija liko netekėjusi ir glaudėsi tėviškėje ir pas seserį Anastaziją.

Tėveliai buvo patenkinti sumaniu Pranciškaus ūkininkavimu, jis buvo giminių ir kaimynų gerbiamas.

Tremties vaikai. Pirmoje eilėje, viduryje – Algimantas Jakučionis, antroje eilėje pirmas iš dešinės – Gintautas Kazlauskas, Druskininkų genocido muziejaus kūrėjas, trečioje eilėje – Romualdas Baltutis, „Sibiro Alma mater“ knygų sudarytojas. 1947, Kalnų Altajus

Po Antrojo pasaulinio karo karo, Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą ir varant valstiečius į kolūkius, Pranciškus pradžioje net buvo išrinktas pirmuoju Pajiesio kolūkio pirmininku. Tam jo poelgiui pritarė partizanai, tarp kurių buvo ir jo pusbrolis, mokytojas Juozas Stravinskas-Žiedas, Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės vadas. Žinoma, greitai pirmininkauti kolūkiui buvo paskirtas partinis, o Pranciškus liko jo ir kito pirmininko pavaduotoju.

Juozas Stravinskas-Žiedas žuvo 1946 metų birželio 7 dieną Veiverių valsčiaus Pagraizžio miške (netoli Šilavoto, dabar – Prienų rajonas) per karinę čekistinę operaciją kartu su Danute Dičpinigaityte-Laimute (štabo Sanitarijos skyriaus viršininke), Juozu Gyliu-Vėtra, Jonu Naujoku-Gintaru, A. Pažėra-Špoku, Jazminu (slapyv.), Studentu (slapyv.) ir Viliumi (slapyv.). Manoma, kad per operaciją žuvo 14 (kitais duomenimis – 9) partizanų, Prienų miesto ir Šilavoto valsčiaus gyventojų. Žiedo būrio partizanus, grįžusius iš žygio, enkavedistai ir sribai užklupo ir iššaudė poilsio metu.

Pranciškus su Marijona Staniulyte-Jakučioniene užaugino 5 vaikus: Joną (g. 1943 m.), Vidą (g. 1945 m.), Angelę (g. 1951 m.), Danutę (1956-2014) ir Bronių (g. 1957 m.). Tėvų remiami, Jonas ir Juozapas kibo į mokslus. Juozapas baigė gimnaziją ir įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti miškininkystės. Jį baigęs, 1946 metais paskirtas dirbti į Kazlų Rūdos urėdiją, tačiau už ryšius su partizanais buvo ieškomas. Pradėjo slapstytis. Iš pradžių įsirengė slėptuvę tėviškės sodyboje, ko-

modoje ant namo aukšto.

Susigražinus Vilnių, Jonas įsidarbino Šiauliuose, mokesčių inspekcijoje, o žmona – Šiaulių banke, nes daug specialistų iš visos Lietuvos išvyko dirbti į atgautą sostinę. Rodos, gyvenimas pradėjo tekėti ramia vaga. 1940 metų rugsėjo 7-ąją jiems gimė sūnelis Algimantas. Deja, okupavus Lietuvą, vyras suprato, kad tik laiko klausimas, kada už aktyvią patriotinę veiklą (jis buvo Šaulių ir Tautininkų sąjungų narys, Jaunlietuvių būrio pirmininko pavaduotojas) prieš jo šeimą bus imtasi represijų.

1941 metų birželio 14-tą Jonas ir Elena Jakučioniai bei jų devynerių mėnesių sūnelis Algimantas iš Šiaulių buvo ištremti į Sibirą. Naujojoje Vilnioje vyrą nuo šeimos atskyrė ir nugabeno į Rešotų 7-ąją lagerį Krasnojarsko krašte. Jį kaltino nepriklausomybės metais priklausius patriotinėms Lietuvos organizacijoms. Jau 1942 metų vasario 19-tą Jonas žuvo lageryje NKVD tardymo metu. Žmona apie vyro žūtį sužinojo daug vėliau, kai SSSR 1941 07 30 vėl pripažino Lenkiją ir iš lagerių paleido kalinčius lenkus ir Lenkijos žydus, kurie ir pranešė apie lageryuose uždarytų vyrų likimus.

Elena, sužinojusi apie vyro mirtį, skaudžiai išgyveno. Aukštos, gražios, pasidabinusios ilga kasa moters (tremiant ji teturėjo 23 metus) gyvenimas Kalnų Altajuje buvo kupinas ne tik skausmo, bet ir alkio. Devyni tremtiniai spaudėsi 12 kvadratinį metrų pločio barako kambarėlyje. Išėjus šienauti į kalnus, vaikai likdavo vieni visai dienai. Ant stalo buvo paliekama viena kita bulvė, kartais ir nevirta. Daug mažų vaikų tada išmirė.

Kartu gyveno iš Kurtuvėnų miestelio ištremta mokytojo Liudo Baltučio šeima. Jų sūnui Romualdui buvo jau aštuoneri. 1947 metais šeima pabėgo į Lietuvą, tačiau neilgam: nepraėjus nei metams, visi buvo sugrąžinti į Kemerovo srities Kiseliovos miestą. 1954 metais jie neteko tėvelio. Baltučių šeima į Lietuvą sugrįžo tik 1958 metais. Romualdo pastangomis 1989 m. tėvo palaikai buvo pagabenti į Lietuvą ir palaidoti Kurtuvėnų kapinėse. Šiandien Lietuvoje, gabus inžinierius Romualdas Baltutis, parašęs atsiminimų knygėlę „Septyniolika metų be Tėvynės“ žinomas ir kaip šešių didelės apimtios tremtinių ir politinių kalinių prisiminimų knygų „Sibiro Alma Mater“ sudarytojas.

Elena Altajaus krašte su mažamečiu vaiku vargo kelis metus. 1945 metų birželio 23-čią, kai Algimantui tebuvo penkeri, išvaryta šienauti į kalnus, perkūnijos metu žuvo nuo žaibo iškrovos. Po laidotuvių susirinkę lietuviai nutarė neatiduoti Algimanto į rusiškų vaikų namus. Sakė, kad ten pražudys lietuvių, nes toks vaikas greitai užmirs ne tik savo gimtąją kalbą, bet ir tautybę... Taip mažasis Algiukas pateko į Tallat-Kelpšų šeimą, kurioje su mama Joana gyveno aštuoniolik-

Algimantas Jakučionis su savo globėja Joana Tallat-Kelpšiene, 1946

metis sūnus Vytautas (1926–2009).

Vytauto tėvelis Vladas Tallat-Kelpša (1896–1990) buvo Lietuvos kariuomenės savanoris, vėliau – pasienio policijos karininkas. Lenkams užgro-

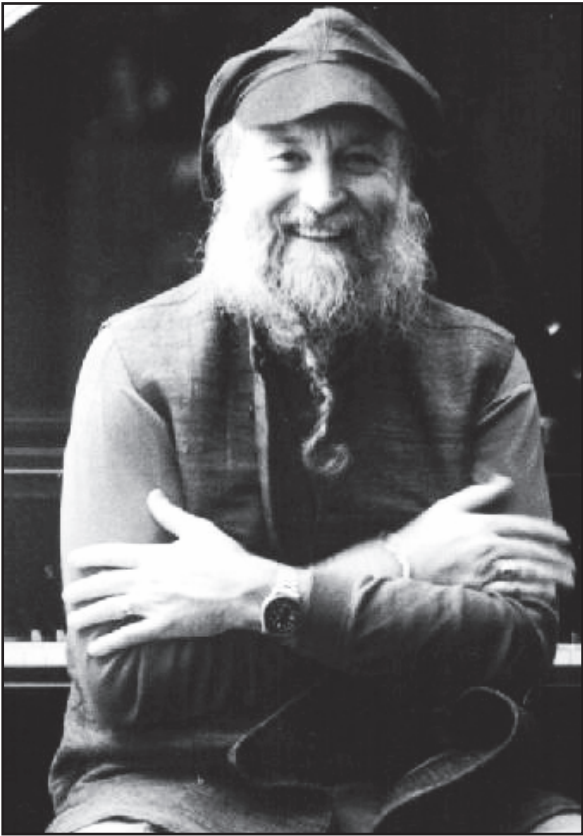

Pranciškaus ir Marijonos Jakučionių šeima. Viršuje iš dešinės – Jonas ir Vida, apačioje – Bronius, Angelė ir Vida, apie 1962 m.

bus Vilnių, tarnavo prie Vievio, gyveno Noboroviznos dvare, Vievio valsčiuje. Ten Vytautas ir gimė. Šeimai persikėlus gyventi į Mažeikius, Vladas tapo Mažeikių apskrities policijos vadu. 1941 metų birželio 14 dieną suimtas ir su šeima atgabentas į geležinkelio stotį. Ten atskirtas, vežtas kitame vagone, tačiau Naujosios Vilnios stotyje jiems leista atsisveikinti. Vytautas su mama atsidūrė Altajaus krašte. 1947 metais Vytautas su motina pabėgo į Lietuvą. Deja, 1949 metais vaikas buvo suimtas, nuteistas ir išvežtas į Rešotų lagerį, kuriame nuo 1941–1950 metų kalėjo tėvas. Joana Tallat-Kelpšienė suimta 1950 metais ir nuteista trejiems metams lagerių. 1953 metais ištremta į senąją tremties vietą Altajuje, vėliau išvyko į Krasnojarsko kraštą. Čia susitiko su iš lagerio paleistu vyru. Teisę sugrįžti į Lietuvą gavo tik 1961 metais, apsigyveno Mažeikiuose. Vytautas iš lagerio paleistas 1954 metais, tremtyje sukūrė šeimą. Gimė dukra Nijolė, sūnus Raimondas. Laisvalaikį skyrė fotografijai. Su draugu nusipirkęs motociklą fotografuoti važinėjo ir į atokesnius kaimus. Teisę sugrįžti į Lietuvą šeima gavo tik 1961 metais. Vladas Tallat-Kelpša lagerį išgyveno, buvo paleistas namo tik po 30 metų.

Tęsinys kitame numeryje

Terry Riley: labai laukiu viešnamės Lietuvoje

Terry Riley

Spalio 13 d. Vilniaus Kongresų rūmuose vyks neeilinis koncertas – pirmą kartą Lietuvoje pasirodymą surengs gyvoji JAV muzikos legenda, minimalistinės muzikos pradininkas Terry Riley. Šiais metais 80-metį švenčiantis muzikas atvyksta su savo sūnumi, žymiu gitaristu Gyanu Riley ir gitarų ansambliu „The Gothenburg Combo”. Ta proga žymus kūrėjas mielai sutiko atsakyti į kelėtą klausimų.

Jūs laikomas minimalistinės muzikos pradininku, o kartu su Philipu Glassu, Steve’u Reichu, La Monte Youngu esate žymiausi šios muzikos krypties kūrėjai. Ar pats jaučiatės minimalistinės muzikos kūrėju, o gal norėtumėte vengti šios etiketės?

Taip pat būtų įdomu sužinoti, ar palaikote ryšius – nebūtinai kūrybinius – su šiais kompozitoriais, nuo pat anų laikų, kai buvote šio prasidedančio muzikinio judėjimo bendražygiai.

Terry Riley: Manau, kad „In C” yra pirmasis kūrinys, apibrėžęs minimalizmo stilių. Jį sukūriau 1964 metais, o kūrinys įtvirtino kartojimą (repetityviškumą) kaip svarbiausią muzikos formos sudarymo principą. Tuo pačiu buvo sukurta ideali struktūra, kuria galėjo sekti kiti kompozitoriai.

Visą gyvenimą palaikau ryšius su La Monte Youngu, kuris yra pirmasis kompozitorius, šiuolaikinėje muzikoje panaudojęs sąstingį ir ilgai tęsiamas natas, kad suformuotų dūzgesį primenančias struktūras. Su La Monte Youngu studijavome University of California Berkeley 1962 m. Tai buvo laikai, kai mane paveikė jo revoliucinės sąstingio ir muzikos komponavimo idėjos, kas galiausiai išsiskleidė mano paties inovacijomis, kuriant tokias kompozicijas kaip „In C”.

Philipas Glassas ir Steve’as Reichas yra kompozitoriai, padarę esminius įnašus minimalizmo sąvoka apibrėžiamame lauke. Steve’as Reichas buvo vienas iš mano kūrinio „In C” premjeros atlikėjų 1964 m. Philipas Glassas taip pat ne kartą yra grojęs „In C”, per tuos metus mes turėjome progų ne kartą susitikti ir pasikalbėti apie muziką.

Viename Jūsų kūrinių, kurį koncerte Vilniuje gros ir Jūsų sūnus Gyan Riley, girdimi ispanų muzikos paveldo pėdsakai...

Mano muziką inspiruoja daugelis šaltinių. Ispanišką muziką, savo ruožtu, taip pat formavo įvairios tradicijos, ir tai sukūrė jos unikalų charakterį.

Kūrinių įkvėpė pažintis su vienu Valensijos barų savininku – Diegu, jis buvo artimas nuostabaus italų kontrabosisto Stefano Scodanibbio (mirusio 2012 m.) bičiulis. Stefano ir aš koncertavome Valencijoje, o po koncerto Diegas mus pakvietė aplankyti jo barus. Diego man buvo lyg valensietiškos nakties karalius. Ši patirtis susisiejo su pavadinimu, kuris

sukosi mano mintyse, kol atradau temos raktą savo naujam kūrinui.

Ar Jūsų sūnus Gyanas Riley yra nuolatinis koncertų partneris? Ar dėl jo visą šio koncertų turo programą skyrėte gitaroms?

Mano sūnus Gyanas Riley yra vienas iš perspektyviausių mūsų laikų jaunųjų kompozitorių ir gitaristų. Jis fenomenaliai improvizuoja ir jo atlikimo metodai yra labai rafinuoti. Jis groja mano koncertuose maždaug nuo 16 metų. Gyanas Riley yra vienas iš mano labiausiai branginamų bendradarbių, ir aš visuomet laukiu galimybių drauge su juo dalytis scena. Rašant gitarai man jis labai padeda prapasti šio instrumento specifiką – aš pats gitara ne groju. Jis redagavo visus „The book of Abbeyozsud” – mano „opus magnum” gitarai – kūrinius.

Kokie ypatumai kuriant muziką gitarai?

Man labai patinka šis instruments dėl jo subtilumo ir niuansų įvairovės, taip pat žavi gitaristų sugebėjimas varijuoti skambesio spalvomis. Tiesiog neįtikėtina, koks didelis šio instrumento išraiškos

potencialas, turint minty, kad jis neturi plataus fortepijono diapazono arba galimybių testį garsą, kaip kad gali violončelė. Atradau fantastišką gitaros gebėjimą savo skambesiu ir charakteriu tarsi pratęsti solisto asmenybę ir tapti pačios muzikos tąsa.

Jeigu Skandinavijos šalyse jau esate iki tol koncertavęs, Lietuvoje tai bus pirmasis Jūsų koncertas. Kokios jūsų mintys artėjant susitikimui su Lietuvos žiūrovais? Gal galisiame Jūsų pažįstamų atlikėjų būryje yra ir su Lietuva susijusių menininkų?

Tai bus mūsų pirmasis apsilankymas Lietuvoje ir Vilniuje. Nekantriai laukiu galimybės pasimėgauti šio miesto miesto atmosfera. Tikiu, kad tai bus labai įkvėpianti patirtis. Su malonumu susipažinsime su Vilniaus muzikais – tikimės, kad tai bus įmanoma, nors mūsų viešnamė numatyta labai trumpa.

Žinau, kad amerikiečių menininkai – aktorius Seanas Pennas ir muzikos atlikėjas Bobas Dylanas – turi lietuviškų šaknų.

Mes iš tiesų labai laukiame viešnamės Lietuvoje ir progos čia atlikti savo muziką. □

Artėja jubiliejinis festivalis „Gaida” Atidarymo koncerte – fortepijono žvaigždė iš Japonijos

Įspūdingi ir net transcendentiniai muzikos viražai – taip galima būtų apibūdinti 25-ojo aktualiosios muzikos festivalio „Gaida” pradžios koncertą. Didžiausia Lietuvoje ir Baltijos šalyse šiuolaikinės muzikos šventė spalio 23 d. pakvies į ypatingą susitikimą Nacionalinėje filharmonijoje: festivalio atidarymo simfoniniame koncerte pasirodys šių dienų fortepijono muzikos žvaigždė, japonų pianistė Noriko Kawai. Ji atliks specialiai jai sukurta vieno žymiausių nūdienos britų kompozitorių James’o Dillono koncertą fortepijonui ir orkestrui „Andromeda”.

pat metais Glasge, griežiant BBC Škotijos simfoniniam orkestrui (dir. Ilanas Volkovas). Taip pat atliko prancūziškąją „Andromedos” premjerą su Lježo filharmonijos orkestru (dir. Pascalis Rophé) festivalyje „Musica” Strasbūre. Naujausias „Andromedos” atlikimas su BBC Škotijos simfoniniu orkestru (dir. Steve’o Schicko) įvyko pernai Huddersfieldo šiuolaikinės muzikos festivalyje kaip dalis specialiai rengiamos didelės James’o Dillono kūrinių programos.

Į šių metų „Gaidą” „Andromeda” taip pat atkeliauja Noriko Kawai dėka. Kartu su ja ši kūrinį grosiančiam Lietuvos nacionaliniam simfoniniam orkestrui diriguos žymus JAV dirigentas Christopher Lyndon-Gee.

Su škotų kompozitoriumi James’u Dillonu pianistę sieja seni kūrybiniai saitai. Ji parengė ir atliko jo ankstesnį didelės apimties kūrinį „The Book of Elements” („Elementų knyga”), kurio įrašas, be kita to, buvo aukščiausiai įvertintas ir žurnalo „Gramophone”.

Kuklus tylenis Dillonas, kurio, anot „The Guardian”, nepamatysite garsiose premjerose, yra vienas iš svarbiausių dabarties britų kompozitorių, nors 70 procentų jo muzikos atliekama svetur, ne vien Škotijoje ir ne vien Jungtinėje Karalystėje. Kurį laiką siešas su „naujojo sudėtingumo” banga, Dillonas vis dėlto perdėm ryškiai yra savimi, kad lengva ranka būtų tapatinamas su bet kokia bendresne muzikos kryptimi. Įdomu, kad kūryboje jis yra savamokslis, į moderniosios muzikos sferą atėjęs iš jaunystėje žavėjusių pop ir roko muzikos pasaulių. Tačiau at-

radęs šiuolaikinę klasiką gana greitai nutraukė ryšius su ligtoliniu gyvenimu, džiaugdamasis ir tuo, jog pavyko pabėgti nuo kvaišalų.

Šiame festivalio atidarymo koncerte spalio 23 d. be J. Dillono „Andromedos” taip pat skambės pasaulinės Onutės Narbutaitės ir Mariaus Barausko kūrinių premjeros bei festivalio kviestinio kompozitoriaus, vieno ryškiausių šiandienos Italijos kūrėjo Francesco Filidei opusas dideliame simfoniniame orkestrui. Koncerte dalyvaus ir opepos solistai Jovita Vaškevičiūtė (mecosopranas) bei Tomas Pavilionis (tenoras).

Vilniaus festivaliai info

Noriko Kawai

Fenomenali, anot kritikų, tiesiog „transcendentinė” jos technika, leidžianti grakščiai įveikti pačius pavojingiausius šiuolaikinių kūrinių verpetus, tarsi savaime brėžia paralelę tarp Noriko Kawai ir mitinės princesės Andromedos, kuri, tėvo prirakinta prie uolos, atnašaujant ją kaip auką jūrų dievui Poseidonui, galiausiai vis dėlto išsigelbsti.

Paralelė tuo įtikinamesnė, jog Noriko Kawai jau bene dešimt metų vienintelė atlieka James’o Dillono koncertą fortepijonui „Andromeda” – tiek autoriui, tiek pačiai pianistei didžiulė sėkmė pelniusį kūrinį. Ji skambino „Andromedos” premjerą 2006 m. Londone, prestižiniame BBC Promenadų festivalyje, kurio užsakymu ir buvo sukurta kūrinys, bei tais

Švelnus rugsėjo akordas ir išeivijos poetai

Rugsėjo 22 d., per M. K. Čiurlionio gimtadienį (šiomet minime jo gimimo 140-ąsias metines), Lietuvos muzikų rėmimo fondas (vadovė Liucija Stulgienė), Druskininkų savivaldybė ir bendrija „Atgaila“ surengė XIII tarptautinio menų festivalio „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu“ baigiamąjį vakarą. Jis vyko Grand SPA Lietuva „Nemuno“, salėje. Įspūdingas buvo šis vakaras, didžioji SPA salė vos talpino visus norinčius, o rinktiniam žiūrovai koncertavo rinktiniai atlikėjai: Kauno miesto simfoninis orkestras (dirigavo artistiškas žiūrovų numylėtinis Martynas Staškus), dainininkai – tenoras Virgilijus Noreika (jis tą dieną šventė savo 80-dešimtmetį) ir mecosopranas Jovita Vaškevičiūtė.

Galingai ir drauge jautriai nuskambėjo pirmasis koncertinės programos kūrinys – M. K. Čiurlionio simfoninė poema „Miške“ (atliko Kauno simfoninis orkestras). Dvi M. K. Čiurlionio simfoninės poemos – „Miške“ ir „Jūra“ – subtiliai įrėmina visą jo palikimą: muzikinį ir dailės kūrinių lobyną; jose telpa visa M. K. Čiurlionio siela. Jos sutelkia žmogų pajusti Lietuvos vandenų ir miškų didybę, didžiutis savo tėvyne, jos genijumi – kompozitoriumi ir dailininku Čiurlioniu, kuris gimė Senojoje Varėnoje, augo ir mokėsi Druskininkuose, o iš šio pasaulio, deja, iškeliavo vienišas ir apleistas tolimame neįaukiame Pustelnike...

Didelis dėmesys koncerto metu buvo sutelktas į gausybę sveikinimų maestro Virgilijui Noreikai ir jo ištikimajai *Beatricėi*-Loretai. Taip, Loretą Noreikienę yra nelyginant Beatricę, arba gerasis Angelas, kuris lydi senąją dainininką visais jo gyvenimo keliais ir vieškeliais. Laimė yra keliauti drauge, kai kelionė tikrąją prasme būna rožėmis klota, kaip atsitiko ir rugsėjo 22-osios vakare Druskininkuose. Nustebino metamorfozė dainininko, iš pradžių atrodžiusio pavargusiu po kelionės iš Vilniaus į gražųjį Druskininkų kurortą: prieš nustebusias ir susižavėjusias žiūrovų akis vėrėsi maestro Noreikos asmenybės turtingumas ir turiningumas: jis atgijo, jo balsas skambėjo galingai, o artistinis žavesys auditorijoje sukėlė įspūdingus plojimus.

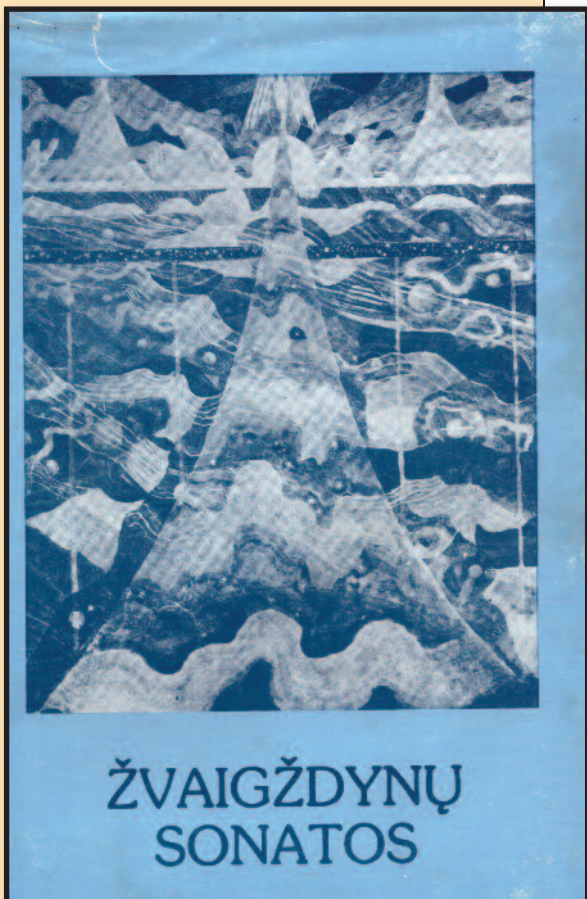
Buvo daug sveikinimų kalbų: ir gražių linkėjimų, ir mokykliška nuobodžių trafaretų. Keletas kalbų tiesiog papirko savo nuoširdumu. Tarp jų ir Senosios Varėnos (primenu, kad tai MKČ gimtinė) klebono, kunigo Pranciškaus Čivilio kalba. Kunigas apdovanojo Virgilijų Noreiką Arkangelo Mykolo žvaigždė, o ji teikiama tik už ypatingus nuopelnus. Maestro V. Noreika dažnai dalyvauja Senosios Varėnos ir Bobriškių parapijų renginiuose, metinėse šventėse ir atlyduose. Arkangelo Mykolo žvaigždė yra kilnus ir lakoniškas grožis; pirmąjį tokį apdovanojimą yra gavęs architektas Brunonas Bakaitis, kuris savo drašais sprendimais lyg feniksą iš pelenų pakėlė karų metais sunaikintą S. Varėnos bažnyčią, tiksliau, suprojektavo naują statinį, atitinkantį dartinųjų amžių sandūros laikus.

Koncerte skambėjo lietuvių kompozitorių dainos ir muzika, taip pat populiarūs G. Bizet, G. Verdi, C. Saint-saens, J. Strauss'o, F. Lehar'o kūriniai – arijos iš operų ir operečių... Tai – žiupsnelis įspūdžių iš Druskininkų.

Kita šio teksto dalis skirta Lietuvoje galbūt retai knygai „Žvaigždynų sonatos“ (*Lietuvių poetų išeivijoje eilėraščiai apie M. K. Čiurlionį*), kuri buvo išleista Čikagoje 1981 metais; ją išleido „Ateitis“, spaudė „Draugo“ spaustuvė, o sudarė poetas Alfonsas Tyruolis.

M. K. Čiurlionis poezijoje – tai įdomus ir labai reikalingas aspektas. Šiuo metu mėginama tyrinėti ir net pateikti M. K. Čiurlionio kaip poeto, rašytojo paveikslą. Tie mėginimai atsispindi prof. Vytauto Landsbergio tyrinėjimuose, poeto ir vertėjo Vytauto Nistelio kūryboje. „Draugo“ skaitytojams tai būtų naujas puslapis MKČ biografijoje. Šiuo kartu siūlome keletą žinomų išeivijos poetų eilėraščių iš aukščiau paminėtos knygos „Žvaigždynų sonatos“.

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė

HENRIKAS RADAUSKAS

ČIURLIONIS

Tarytum ežero dugne nugrimzdęs klonis,
Kur liūdi žaluma pavargusioj mėlynėj,
Nutilo sienose žaliuojantis Čiurlionis,
Ir žiba fosforu vijokliai vandeniniai.

Čia amžiai baigėsi, čionai sustojo laikas,
Pražydo pasakoj karališki pelėsiai.
Į pienę miegančią vos gimęs žydras vaikas
Rankas užsnūdusias per žalsvą miglą tiesia.

Žvaigždynų soduose, kur sidabrinės lingės
Beveik nesisupa, kur pumpurai nesprogsta,
Ant svyrančių šakų linguojas žvaigždės tingios
Ir mėnesio šviesoj numirusioj prinoksta.

Tylus švytėjimas pražydytos nirvanos
Sutirpsta rūbuose medūzos krištolinės,
Ir užiančiom gelmėm kartoja Okeanas
Galingą ilgęsi dainuojančios undinės.

LEONARDAS ANDRIEKUS

ATMINIMAI

Vakaras nudažo
Debesėlių pakraščius –
Koks stiprumas jo spalvos!
Blunka atminimai,
Kaip Čiurlionio temperos,
Kuo labiau išsaugot
Nori juos.

Mano atminimai –
Debesys nublukę –
Spalvomis jau nežėrės.
Visos spalvos žėri,
Ištašytos rudensio,
Ant klevų, ant uosių,
Ant svėrės...

Žvelgdamas į kaitrų
Debesėlio pakraštį
Tavo šypsnį vėl regiu,
Ir likimas tampa
Begaliniu scherzu;
Liūdesys –
Džiaugsmu staigiu.

Aldonos Ruseckaitės nuotraukos

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS

ČIURLIONIO GYVENIMO ETIUDAI

Tamsusis REX

Atsimenu, kaip skausmas pagrobė mane augintiniu
Ir išvežė kažkur beprotiškai liūdnu laivu.
Bet aš pakėliau ranką prieš šį tėvą irėjau savos tikrovės
ginti,
Kovodamas prieš nesupratusius manęs dievus.

Aš ją paliest norėjau. Mano tėvas naktimi ją uždengė
Tartum nulaužta vėliava saulėlydžio fone;
Ir mano nugalėtas jis kaip ažuolas audringą naktį
ūždamas,
Bedugniam pralaimėjimui vėl parbloškė mane.
O aš išvydau virš kalnų ir saulių spindint Beprotybę,
Nušviečiančią paskutines genialių alchemikų dienas
skaudžia šviesa,
ir milžinišką Kristų besišypsancio žmogaus iškeltą kybantį,
Kuris žiūrėjo į mane skaisčiom akim su širdgėla baisia,
O audroje plasnojo lūžtančiais sparnais dievų
nebesuvaldoma žmogaus dvasia,
Ir artinos Naktis, lyg karalienė, visoje dviprasmiškoj didybėj.

Šviesusis REX

Kai savo praeitį nešiau taip atsargiai, lyg taurę sklidiną,
Ir vaikščiojau jos nuostabių regėjimų keliais,
Aš išgirdau ją spindulių giesmės per žemę lydimą
Ir savo širdį plazdančią jau visoje tikrovėje giliai.

Aš išgirdau, kaip krintantis Likimas amžina naktim
ją užkasė,
Kaip du įtūžę milžinai už valandą šviesos kovojo
prie duobės,
Kaip skrido per pasaulį jų kovos šauksmų melodijos
beviltiškos ir rūsčios –
Ir aš ėmiau kaip lapas audroje drebėt,

Nes horizonte pamačiau, kaip iškentėtos saulės leidžias
Ir spindulių giesmė džiaugsmingai seka jas,
O vietoj jų iškyla nepažįstamojo Rex – beprotiško
Likimo veidas,
Uždegdamas virš mirusių iliuzijų kapų likimo
pasmerktas naujas.

Todėl tegu visam pasaulyj mano šauksmas aidi:
Kas Tu, o Liūdesy, prieš būsimas sunkias kovas!

KAZYS BRADŪNAS

IŠ „SAULĖS SONATOS“

Andante

Tu – erdvė, kaitros ištirpyta,
Dundanti dangaus jėga,
Aš – akmuo, pirmą žemės rytą
Pabudintas žaibo staiga.

Spinduliai man perveria galvą,
Nudegina juodas dėmes,
Spinduliai tavo verdančią spalvą
Nuteškia ant manęs...

Ir abudu liepsnoj susiliejam,
Trokšdami to paties.
Dar nė žodžio neprakalbėję,
Dar stebuklu nepatikėję,
Stovim prie lopšio minties.

IŠ „JŪROS SONATOS“

Allegro

Ar girdi vandenų dudenimą –
Vilgo smėlį puta.
Kaip žuvis nerių prieš gyvenimo
Srovę, žuvėdra balta

Laužiu sparną prieš vėją...
Aušta, bala rytai –
Lyg užburti varpai nuskambėjo
Tolimieji krantai...

– Tiesk, netiesk gintaro tinklą –
Nesugausi manęs:
Aš banga devintoji, galinga
Gundau tave į gelmes...

LIETUVANIS SUGRĮŽTA, arba TRYS LIUDVIKAI (6)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Tęsinys. Pradžia 2015 m. rugsėjo 5 d. „Kultūroje“

LIUDVIKAS ANTRASIS: PIRMASIS LIETUVIŠKAS TANGO

Praėjus porai dešimtmečių po to, kai L. Jakavičius antrasis *įkalbėjo* šiuos žodžius, iš naujo jų klausantis pirmiausia nustebina jaunatviškas balsas ir optimizmas. Kai buvau jaunesnis, šito lyg ir nepastebėjau. Nežinodamas nepasakytum, kad girdi daug visokių negandų patyrusį devintąją dešimtį įpusėjusį tautietį, kuriam šioje Žemėje liko vos treji metai.

Nustebina ir kalba – aiški, taisyklinga, beveik be jokių priemaišų. Tiesa, vienas kitas žodis vis dėlto prasikiša, išlenda iš argentinietiško „maišo“, bet tai tik pagyvina maestro pasakojimą.

Na, kad ir šis:

– Leonai, atleisk man, kad aš tiek laiko tylėjau, negalėjau tau pasiųsti *gromatio*.

Pastarojo žodžio tikrai nereikia išversti, jis visai priimtinas abiem pusėm. O pats L. Jakavičius atsiprašydamas prašo nesistebėti jo keista lietuviška kalba. Atseit, beveik pamiršęs ir rašyti (dėl šito iš dalies galima sutikti), ir kalbėti, nes Argentinoje lietuviai susitikę tik pasisveikina lietuviškai, o jau kalba vietine kalba – ispaniškai.

Liudas (vadinsiu šiuo vardu, nes Liudvikas antrasis juo pasirašinėjo į Lietuvą siunčiamus laiškus) pasakoja, kad buvęs labai užimtas – sirgo žmona, o paskui teko vykti į Meksiką, padėti dukrai persikraustyti iš Ispanijos. Buvo ir dar vienas rūpestis ir labai, anot jo, svarbus: nuosavas fabrikas. Nors jame dirba tik septyni žmonės, jis už juos jaučiasi atsakingas. Privalu pasirūpinti, kad tavo darbininkai ir darbo turėtų, ir dėl užmokesčio nesiskųstų. „Nežinau, kaip yra Lietuvoj, – atkreipė dėmesį, – bet čia tai labai svarbu. Antraip nueis darbininkas į Darbo ministeriją ir nukirs visą tavo galybę“. Pasidžiaugia, kad turi pusininką, jauną vyrą, kuris jam labai daug padeda.

Įkalbėdamas į audiokasetę L. Jakavičius prieš save turėjo jam atsiųstus klausimus. Žinoma, vienas pirmųjų buvo apie tėvą.

– Už nuopelnus Lietuvai trisdešimt devintaisiais pats Smetona tėvui įteikė Gedimino ordiną. O jis jam – savo knygą „Atsiminimai iš lietuvių spaudos draudimo laikų“.

Prisipažino: kažko ypatingai naujo atskleisti negalėsiąs. Tik galįs patvirtinti, jog svarbiausia tėvo gyvenime buvo lietuviška knyga, laikraštis, teatras. O Šiauliuose be populiarus knygyno dar turėjęs ir įvairių prekių krautuvę originaliu pavadinimu „Ko klausi, tą gausi“. (Šių eilučių autoriui advokatė Gražbylė Venclauskaitė yra pasakojusi, jog tie keturi lange besipuikuojantys žodžiai ypač kaitino jaunų žmonių kraują. „Laba diena, galima porą kilogramų blusų?“ – net praėjus keliems dešimtmečiams, šitą gimnazijos laikų nuodėmę prisimindavo iki smulkmenų. Prisimindavo ir tai, kad šis klausimėlis visai sumaišydavo knygyno savininkui protą: jis griebdavosi lazdos. O už savaitės vėl kažkuriam iš jų prirekdavo blusų).

– Tačiau aš Šiauliuose mažai būdavau, – pasakoja ponas Liudas, – nes iš ketvirtos gimnazijos klasės išvažiavau į Klaipėdos konservatoriją. O gimnaziją prisimenu labai gerai.

Ir papasakoja, jog turėjęs gimnazijoje labai nemalonų incidentą su ta pačia bendraklase Gražbyle, vėliau tapusia teisininke. Tai buvo tuomet, kai dar kartu mokėsi mergaitės ir berniukai.

Istorija tokia. Pertraukos metu berniukai žaidė indėnus, t. y. plunksnakotį laidė į klasės lentą. Reikėdavo pataikyti taip, kad plunksna išmigtų. Pasitaikė taip, kad, metant plunksnakotį Liudui, pro šalį pralėkė visada vikri kaip vijurkas G. Venclauskaitė. Bebėgančiai plunksna kliudė vos vos aukščiau akies. Dar truputis ir mergaitė būtų likusi viena akimi akla.

– Kilo didelis triukšmas: pašaukė į gimnaziją tėvą, atėjo Stanislava Venclauskienė. Manęs vos neišmetė iš gimnazijos. Kažkokiu būdu tėvas su Venclauskiene sutvarkė šį reikalą.

O netrukus mergaitės ir berniukai pradėjo mokytis skirtingose gimnazijose: mergaitės iškėlė į Didždvarį, berniukai liko Tilžės gatvėje. Tačiau lan-

Šiaulių kino teatras „Kapitol“, 1936

kytis garsiojoje Venclauskių šeimoje, kur augo daug beglobių, našlaičių, pamestinukų, ir kur būdavo taip smagu, Liudas nebedrįsdavo. Toks liūdniausias pauglystės prisiminimas.

* * *

Klaipėdos konservatorijoje studijavo fortepijoną pas profesore S. Paleček. Neilgai, nes ten įvyko *revoliucija*, kurios pagrindinis tikslas buvo nuversti Stasį Šimkų. Daugiausia, anot L. Jakavičiaus, prie tų įvykių prisidėjo garsus dirigentas Vytautas Marijošius, po karo apsigyvenęs JAV.

Šitų aplinkybių dėka atsidūrė Kauno konservatorijoje ir dėl šito niekada nesigailėjo. Čia jam labiausiai patiko rašyti kompozicijas. Į tai atkreipė dėmesį direktorius Juozas Gruodis, pasiūlęs iš A. Rožicko klasės pereiti pas jį. Tačiau po metų studijavo jau Jurgio Karnavičiaus kompozicijos klasėje, šito paprašė pats J. Gruodis, supratęs, kad, būdamas labai užsiėmęs, neduos tiek naudos būsimam kompozitoriui, kaip kolega.

Kaip tik tuo metu L. Jakavičius baigė rašyti muzikinę pasaką „Saulės vaikai“ ir reikėjo, kad kas nors padėtų suorkestruoti – veikalas didelis, apie poros šimtų puslapių. Kasdien Liudas ėjo pas J. Karnavičių į namus, sėsdavo abu prie fortepijono, gilinosi į kompoziciją, kas tinka vienam instrumentui, kas kitam. Jaunajam autoriui tai buvo didelė pagalba, nes jo dėstytojas turėjo kur kas daugiau patirties nei jis.

– Nu ir suredagavom. Ir labai gražiai suredagavom...

Ta pačia proga L. Jakavičius prisiminė ir J. Karnavičiaus operos „Gražina“ pavadinimo smulkmenas:

– Karnavičius buvo mano sesers *simpatizantas*. Jam labai patiko Gražina. Kai parašė operą, pavadino jos vardu. Kai devyniasdešimt trečiaisiais buvau Vilniuje, aplankiau Karnavičiaus sūnų, taip pat Jurgį. Jis pasakė, jog prisimenąs mane, anuomet ateinantį pas jo tėvą. Jurgis patvirtino ir kad tėvas neslėpė nuo namiškių savo simpatijos Gražinai Jakavičiūtei ir kad jos garbei pavadino operą.

O koks gi tos muzikinės pasakos likimas? Prieš atsakydamas L. Jakavičius prisiminė jos gimimo istoriją. Tai – bendras darbas su sesers vyru Juru Šalteniu: jis parašė libretą „Saulės vaikams“, o Liudas – muziką. Paskui Vytautas Palaimea sukūrė dekoracijas, Juozas Stanulis ėmėsi režisuoti. Nemažai priklaušė nuo orkestro. Jį sudarė Šiauliuose stovėjusio aštuntojo pulko kapelmeisteris Bronius Jonušas. Dalis muzikantų buvo atrinkta iš pulko, kitą dalį sudarė civiliai, iš viso orkestre buvo 18 muzikantų.

– Darbas su ta pasaka užtruko apie metus. Tai tas negerai, tai ten pakeitimą reikia daryti, tai čia chorą reikia įdėti, o čia – baletą. Buvo daug ginčų, tačiau viskas baigėsi sėkmingai, – pasakojo L. Jakavičius.

Pirmą kartą žiūrovams muzikinė pasaka parodyta 1934 m. kino teatro „Kapitol“ scenoje.

Kai buvo repetuojama, Liudas gyveno Klaipėdoje. Tekdavo vis sugrįžti į Šiaulius. Kaip šiandien prisimena *tą dieną*: paskambino telefonu J. Šaltenis ir pasakė: „Viskas išėjo gerai. Atvažiuok į premjerą“.

Į premjerą suvažiavo daug garsenybių iš Kauno, o ir kitų miestų bei parapijų. Dalyvavo, žinoma, ir visa Šiaulių „grietinė“. Žiūrovai priėmė pastatymą la-

bai nuoširdžiai. O po premjeros buvo balius „Piliečių klube“. Nors praėjo daug metų, L. Jakavičius prisiminė, jog toji populiari Šiauliuose užėiga buvo beveik prieš „Kapitol“, tik kitoje gatvės pusėje, antrajame aukšte. „Labai gražiai praleidom laiką“, – praėjus šešiams dešimtmečiams, konstatavo debiutantas.

* * *

Klaipėdoje Liudas ne tik mokėsi, bet ir grojo „Sommer Cafe“. Tais tolimalais 1931 m. kartu su juo viename ansamblyje buvo brolis Donatas ir dar du draugai, kurių vardai atmintyje neišliko. Liko tik nuotrauka, kurioje jis su akordeonu, brolis – su smuiku, vieno kolegos rankose – saksofonas, kito – smuikas, o šalia – mušamieji.

Beje, Donatas pokaryje atsidūrė Venesueloje. Toje tolimoje šalyje buvo žinomas ne tik kaip smuikininkas virtuozas, bet ir kaip muzikos profesorius.

O pats Liudas pirmiausia žinomas kaip pirmojo lietuviško tango „Sutemos“ autorius. Žodžius jam parašė J. Šaltenis. Tarpukaryje jį dainavo Antanas Šabaniauskas, šiais laikais – Aleksas Lemanas.

Buvo tai pavasarį auksinį,

Bučiaavo rytas mus.

Ir tada prisieki tu tik duoti

Man širdy vien meilės plakimus.

Buvo tuomet naktis mėnesienos

Vis su meilės pasakom šviesiom,

Tavo bučiavau blakstienas

Ir maniau, kad aš tik vienas

Tegalėsiu būti tau brangus.

Ir tik dabar pamačiau,

Tik dabar supratau,

Kad tik sapnas viskas buvo,

Meilės viltis jau pražuvo

Ir tiktai skausmas štai

Liko man amžinai.

Ir kai rytą gražų saulė kelias,

Prisimenu tave,

Prakeikiu tave ir savo dalią

Ir tuos nuodus, duotus man sapne.

Bet norėčiau vėl tave mylėti

Ir gyventi, melstis tau vienai,

Sapną šviesų vėl gražinti,

Gražių pasaką priminti

Ir gyventi meilės svaigime.

Ir tik dabar pamačiau,

Tik dabar supratau

Kad negrįš jau tas svaigimas

Ir belieka prakeikimas,

Ir sutemose jis tiktai

Liko man amžinai, –

nepaprasto pasisekimo sulaukė šis L. Jakavičiaus kūrinys, sukurtas 1933 m.

Tarpukario Lietuva gerai žinojo L. Jakavičių kaip muzikantą, su šaunia kompanija grojusį garsiojoje laikinosios sostinės Konrado kavinėje bei su Michaelio (Moišės) Hofmeklerio orkestru – „Metropolis“). Jų klausėsi pats Respublikos Prezidentas, ministrai, generolai, menininkai, kitos įžymybės ir jų ponios.

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

Liudas grojo akordeonu, jo brolis saksofonu. Šių eilučių autoriui maestro padovanojo žymaus dailininko Juozo Olinardo Penčylos „Konrado“ kavinės orkestrantų draugišką šaržą. Kitoje piešinio pusėje užrašyta: „Garčiauskas – baterija, Supelis – piano, smuikininkas – Daniel Pomeranc“. Ten ir jų su broliu, mirusiu Čikagoje, jauni veidai.

– Tą atvirutę veltui dalindavo visiems „Konrado“ kavinės lankytojams, – pasakojo L. Jakavičius. Jis taip pat pažymėjo: – Danielius Pomerancas, kurio orkestre grojau, buvo smuikininkas, dar geresnis ir už Hofmeklerį, pripažintą virtuozą. Labai charakteringas mažajai scenai smuikininkas. Gordas Supelis – puikus pianistas, Garčiauskas – patyręs kselofonistas, o mano brolis Artūras – saksofonistas ir violončelininkas. Tenai turėjom didelį pasisekimą.

Grojimas M. Hofmeklerio orkestre „Metropolyje“ L. Jakavičiui bene labiausiai įsiminė tenykščiais lankytojais – žymiausiomis tarpukario Kauno, o ir Lietuvos asmenybėmis. O Vasario 16-ąją jų orkestras grodavo pas tuometinį Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorių, vėliau užsienio reikalų ministrą Stasį Lozoraitį, kurio svečių tarpe visada būdavo Prezidentas Antanas Smetona su ponija. Be kitų kūrinių ten būtinai turėdavo nuskambėti „Prezidento maršas“.

* * *

Įdomūs L. Jakavičiaus atsiminimai apie tarpukaryje sutiktus žinomus menininkus. Su kai kuriais jų artimai bičiuliavosi. Vienas tokių – poetas Faustas Kirša. Tie metai susiję su Šiaulių miesto teatru.

1942-aisiais teatre buvo revoliucinė situacija, kurią sukėlė tuometinis vyriausiasis režisierius ir meno vadovas aktorius Ipolitas Tvirbutas. Ką jis prikalbėjo nuvažiavęs į Kauną, Švietimo ministerijon, Liudas taip ir nesužinojo, tačiau rezultatas buvo aki-vaizdus: ministerijos rašte, skirtame miesto Valdybai, buvo nurodyta, kad iš pareigų atleidžiamas direktorius J. Stanulis.

Laikinuoju vadovu tapo administratorius L. Jakavičius. Ponas Liudas aiškina, kad jis tokių pareigų niekada netroškęs, taigi ir jokio moralinio pasitenkinimo dėl šito neturėjęs. Tačiau tuos kelis mėnesius, kol buvo paskirtas naujas direktorius, stengėsi, kad teatro žmonės nesijaustų tapę našlaičiais.

– Vieną dieną gaunu telegramą, kad tokią ir tokią valandą iš Kauno atvyks Kirša, paskirtas direktorium. – Sutikau, perdaviau reikalus, – prisiminė L. Jakavičius.

Buvo ir dar kai kas: naujajam teatro vadovui ir šaunų balių surengė. Jo akimirka, užfiksuotą nuotraukoje, ir šių eilučių autoriui atsiuntė. Visas teatras už vaišėm apkrautų stalų. Poeto-direktoriaus kairėje – Liudas, dešinėje – teatro buhalteris Pagirys, „po karo pabėgęs į Šiaurės Ameriką“.

Išliko ir dar viena nuotrauka – Panevėžio geležinkelio stoties perone darytoji. Pastarojoje – vietos artistai po gastrolių išlydi šiauliusius kolegas. Vagono lange – susimąstęs F. Kirša ir dar septyniolika linksmų veidų, o tarp jų – katinas. Pats Liudas – smagus su balta gėle atlape, į ranką pakibęs tada panevėžietei, o vėliau vilnietei Konstancijai Kučinskaitei, Lietuvos televizijos žiūrovams pažįstamai iš garsiosios „Petraičių šeimos“.

Tačiau L. Jakavičiaus džiaugsmas atsikračius jam nemielų pareigų truko neilgai. F. Kiršos vadovavimo stilius buvo gana savotiškas. Dvi-tris dienas pabuvęs Šiauliuose, sakydavo: „Jakavičiau, aš turiu važiuot į Kauną, grįšiu po savaitės, o gal pusantros. Tu čia viską žinai, esi pripratęs, pavadovauk“. Ir taip iki kito karto, ir taip visą laiką, kol užėjo rusai. Porą dienų teatre, pasirašo reikalingus dokumentus, sužino naujienas ir vėl į Kauną.

Vienas prisiminimas susijęs su Anykščiais, iš kur buvo kilusi Liudo mama ir kur Jakavičiai turėjo tris vasarnamius. F. Kirša prasitarė norįs aplankyti savo draugą Antaną Vienuolį, be to, esą ir kitų su Anykščiais susijusių reikalų, paprašė pusmėnesiui pagelbėti su pastoge. Į Anykščius nuvažiavo kartu, apgyvendino Faustą pas savo tetą. O tas reikalas buvo susijęs su Puntuku. Vokiečiams karas nesisekė. Kad atėję rusai ant Anykščių ir Lietuvos įžymybės neiškaltų Lenino ar Stalino galvų, grupelė inteligentų nutarė pasirūpinti, jog akmenyje būtų įamžintas Darius ir Girėnas. Tam komitetui priklausė ir F. Kirša. L. Jakavičius talkino iniciatoriams.

Tęsinys kitame numeryje

Kur slepiasi antižmonės?

Jonas Grigas

Esame įpratę galvoti: jeigu kas nors mums nutinka ar nenutinka, tam turi būti priežastis. O dėl kokios priežasties nesutinkame antižmonių? Norint tai suprasti, reikia truputį pasiknisti praeityje. Pasiruoškite nenustebti, nes kai fizikai kalba rimtai, jais sunku patikėti.

Remiantis tuo, ką mokslininkai yra atradę laboratorijose, jūs neturėtumėte egzistuoti. Aš taip pat. Neturėtų būti nei Žemės, nei Saulės, nei Paukščių Tako galaktikos. Kodėl?

Mes sudaryti iš fundamentalių dalelių – atomų ir iš jų sudarytų molekulių, kurios yra beveik tuščia erdvė, – arba laukų. Milžiniška energija išlaiko atomo daleles. Dalelės gali būti sukurtos iš energijos ir vėl virsti energija. Mes esame tik energinių sąveikų pulsuojančios tornados.

Energija kuria medžiagą iš Visatos audinio, bet kartu atsiranda ir antimedžiaga. Kas ta antimedžiaga? Kiekviena medžiagos dalelė turi visiškai analogišką antimedžiagos dalelę, tokios pačios masės, bet priešingo elektros krūvio. Pavyzdžiui, pozitronas elgiasi kaip elektronas, tik jo elektros krūvis yra teigiamas, skirtingai nei neigiamo elektrono. O antiprotono krūvis yra neigiamas, priešingai nei teigiamo protono. Taip priešingai įelektrintos yra ir visos kitos antimedžiagos dalelės.

Antimedžiagą dar 1928 m. atrado anglų fizikas P. A. M. Diracas, sprendamas reliatyvistinės kvantinės fizikos lygtis. Iš lygčių plaukė, kad kiekviena dalelė turi turėti antidalelę. Diracas dar nežinojo, ką tos lygtys pasako. Bet jos sakė, kad egzistuoja medžiagos ir dar neatrastos antimedžiagos gili simetrija. Tačiau šių blogų dvynių realybė yra tokia: jei priešingų krūvių dalelės viena kitą traukia, tas neišeina į gera dalelėms ir antidalelėms. Jei susiduria elektronas ir pozitronas, tai kylantis sprogimas sunaikina abu, įvyksta dalelės ir antidalelės susinaikinimas (anihiliacija), ir to rezultatas – dalelių masė m virsta milžiniška energija E pagal lygtį $E = mc^2$, kur c yra šviesos greitis, lygus beveik 300 milijonų metrų per sekundę.

Antimedžiaga yra tarsi medžiagos veidrodinis atspindys. Su normalia medžiaga ji sudaro keistą porą. Kai medžiagos ir antimedžiagos dalelės susiduria, jos sprogdamos anihiliuoja. Dar 2005 m. astrofizikai nustatė antimedžiagos pasiskirstymą mūsų Galaktikoje, pasinaudoję didelio tikslumo gama spinduliuotės spektrografo, esančio *Integral* palydove, rezultatais. Jie rodė, kad antimedžiaga daugiausia sutelkta Galaktikos centre. Antimedžiagos debesis galėjo atsirasti yrant tamsiosios medžiagos dalelėms. Vėlesni tyrimai parodė, kad antimedžiagos spinduliuotė viename Galaktikos disko krašte yra dvigubai stipresnė nei kitame.

Sunku pasakyti, kokias daleles reiktų laikyti normaliomis, o kokias antidalelėmis. Lygiagretyje visatoje, sudarytoje iš antimedžiagos, antižmonės savo daleles laikytų normaliomis, o mūsų Visatos daleles – antidalelėmis, mus – antižmonėmis. Ir būtų teisūs tiek jie, tiek mes. Tai tik semantikos reikalas. Bet tai nereiškia, kad mūsų Visatoje nėra antimedžiagos. Antimedžiagą visą laiką gamina Saulė ir kitos žvaigždės. Jos gamina pozitronus – kaip šalutinį produktą branduolinės reakcijos metu vandeniliui virstant heliu. Ir mes Žemėje galime pasigaminti antimedžiagos, pavyzdžiui, CERN Didžiuoju hadronų greitintuvu Prancūzijos ir Šveicarijos pasienyje.

O kodėl medžiaga ir antimedžiaga skiriasi? Ko-

kie vyksmai buvo mūsų matomoje Visatoje, kad medžiagos atsirado daugiau nei antimedžiagos? Tai būtų esminis atsakymas į klausimą, iš kur mes atsiradome ir kodėl nesutinkame antižmonių. Gal Dievas juos išskyrė lygiagretyje visatose? Juk jei normalus vaikas susitiktų antimerginą ir ją pabučiuotų, tai drioksteltų toks sprogimas, kokio žmonija dar negirdėjo, jis pranoktų galingiausią atominį sprogimą. Niekas tiksliai nežino, kaip medžiaga kūrėsi iš energijos pirmaisiais laiko momentais po Visatos Didžiojo Sprogimo. Dave Goldbergas knygoje *How Hidden Symmetries Shape Reality* („Kaip nematoma simetrija formuoja realybę“) rašo, kad viskas, ką žinome, yra tai, kad mes egzistuojame todėl, jog pačioje Visatos gimimo pradžioje kažkodėl buvo pažeistas simetrijos dėsnis – dalelių, iš kurių viskas ir susikūrė, atsirado daugiau nei antidalelių.

Užgimusi Visata buvo labai karšta – temperatūra siekė 10^{32} kelvinų, ji buvo daugiau nei kvintilijoną kartų karštesnė nei Saulės vidus. Tokioje

temperatūroje fizikos dėsniai neveikia, todėl, galima manyti, nesuveikė ir simetrijos dėsnis. Visata sparčiai plėtėsi ir vėso, ir vos po vienos milijonosios sekundės dalies temperatūra jau buvo „tik“ 10^{13} , t. y. dešimt tūkstančių milijardų kelvinų.

Dažnai skaitome ir girdime, kad dalelių greitintuvais fizikai siekia sukurti Visatos Didžiojo Sprogimo sąlygas. Tai beveik tiesa. Visata praeityje buvo karštesnė ir turėjo daugiau energijos. Kuo arčiau norima priartėti prie Didžiojo Sprogimo, tuo bus karščiau. Dalelių greitintuvuose kol kas nepastebėta net mažiausių užuominų, kodėl iš energijos kūrėsi daugiau medžiagos nie antimedžiagos. Lieka tik spėlioti, kad medžiagos ir antimedžiagos simetrijos dėsnis buvo pažeistas esant tokioms aukštomis temperatūroms, kokių Žemės sąlygomis jokiais dalelių greitintuvais pasiekti neįmanoma.

Net toje fantastiškai aukštoje temperatūroje, kai energija buvo taip pat fantastiškai didelė, medžiagos ir antimedžiagos asimetrija buvo labai maža. Milijardui sukurtų antidalelių buvo milijardas ir viena normalios medžiagos dalelė. Tik viena!

Tai žinome iš to, kad Visatoje yra milijardą kartų daugiau fotonų nei protonų. Kai milijardas antiprotonų anihiliavo su milijardu protonų, jie paliko milijardą fotonų, kuriuos ir stebime šiandien, nors ir susilpnėjusius dėl Visatos plėtros. Mes esame tos asimetrijos rezultatas, tos vienos neanihilavusios dalelės, anihiliavus milijardui protonų ir antiprotonų, vaisius. Todėl susitikti antižmogų nerealu net ir mokslinėje fantastikoje.

Antižmonės galėtų slėptis nebent lygiagretyje visatoje. Tokia išspūdinga yra tikrovė. O kas yra už jos ribų? □

Jonas Grigas. *Ateitis jau atėjo*. Mokslo populiarinimo knyga. – Vilnius, Tyto alba, 2015

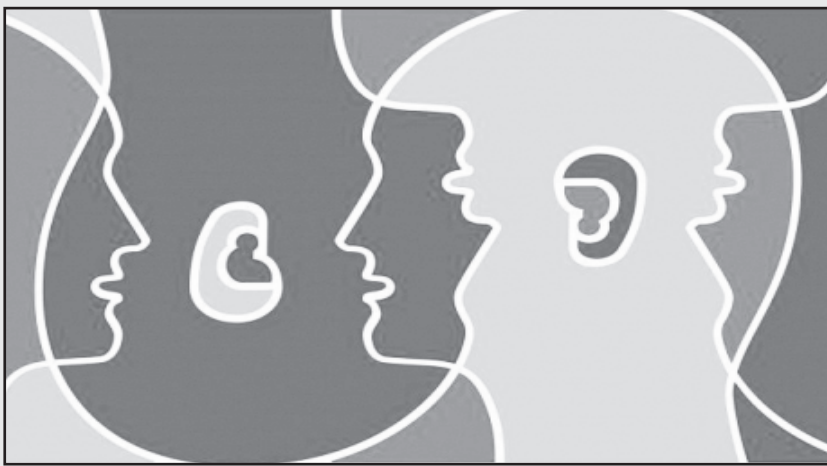
Kultūros kronika

Rugsėjo 27 d. prestižinėje „Carnegie Hall“ salėje (New Yorkas) pianistas ir dailininkas Viktoras Paukštelis surengė fortepijoninės muzikos koncertą „Šokančių paveikslų rečitalis“ (Recital of Restless Paintings). „Carnegie Hall“ salėje, kurioje pasirodo garbiausios pasaulio muzikos asmenybės, V. Paukštelis atliko Domenico Scarlatti, Robert Schumann, Frederic Chopin, Jean-Philippe Rameau, Claude Debussy kūrinius. V. Paukštelis studijavo Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, Hamburgo aukštojoje muzikos ir teatro akademijoje ir Paryžiaus aukštojoje muzikos mokykloje (Ecole Normale de Musique de Paris). Surengė eilę koncertų ir rečitalių Lietuvoje, Prancūzijoje, Olandijoje, Šveicarijoje, Švedijoje ir JAV.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 25-mečio proga Krokuvoje, Lenkijoje, bus pristatytas kompleksinis Lietuvos kultūros instituto koordinuojamas projektas „Litwa w Krakowie: sezon kultury 2015“. Projekto metu, bendradarbiaujant su gausybe Lietuvos ir Lenkijos partnerių, nuo spalio iki 2016 m. sausio pabaigos Krokuvos gyventojams ir miesto svečiams bus pristatyta Čiurlionio kūryba, šiuolaikinio meno atstovų darbai, teatras, klasikinės muzikos koncertai, fotografijos ir kitos parodos bei literatūros renginiai. Lietuva prisistatys Krokuvos knygų mugės garbės viešnios teisėmis, lietuvių rašytojai ir iliustruotojai dalyvaus Krokuvos knygų mugės ir Konrado literatūros festivalio programų renginiuose. Tai – išsamiausias Lietuvos kultūros pristatymas Lenkijoje pastaraisiais metais, kurio globėjai – Lietuvos Respublikos kultūros ministras Šarūnas Birutis ir Lenkijos Respublikos kultūros ir nacionalinio paveldo ministrė prof. Małgorzata Omilanowska.

Rugsėjo mėnesio gale švenčiant Europos kalbų dieną, rugsėjo 24 dieną Berlyno mokyklų mokiniai buvo supažindinti su lietuvių kalba, mūsų krašto kultūra ir istorija. Rugsėjo 24 d. vienoje iš Berlyno bibliotekų jau ketverius metus iš eilės buvo pristatyta ir lietuvių kalba. Šeštadieninės Berlyno lietuvių mokyklėlės mokytoja Jurgita Kuolaitė susitiko su vienos III klasės berlyniečiais, kurie norėjo daugiau sužinoti apie Lietuvą ir lietuvių kalbą. Pamokėlių metu mokytoja ne tik pasakojo apie Lietuvos istoriją, Vilnių, bet ir mokinius išmokė vieną lietuvišką eilėraštį. „Renginio tikslas – supažindinti mokinius su Lietuva, jos geografine padėtimi, jos gyventojais ir lietuvių kalba. Mokiniai buvo labai žingeidūs ir guvūs: uždavinėjo man labai įdomius klausimus, pavyzdžiui, kiek Lietuvai metų? Ar Lietuvoje yra greitkelių? Vaikai stebėjosi, kaip gali būti, kad šalis plotu didesnė už Berlyną, o gyventojų joje mažiau“, – sakė Jurgita Kuolaitė. „Berlyne kasdien susiduriama su svetimomis kalbomis, čia kalbama visomis pasaulio kalbomis. Šiandien ši mokinių klasė paragavo lietuvių kalbos. Namų jė parsinešė knygeles „13 klausimų apie lietuvių kalbą“, lankstomus žemėlapius, vėliavėles.

Antrasis „Nepriklausomybės sąsiuvinių“ numeris

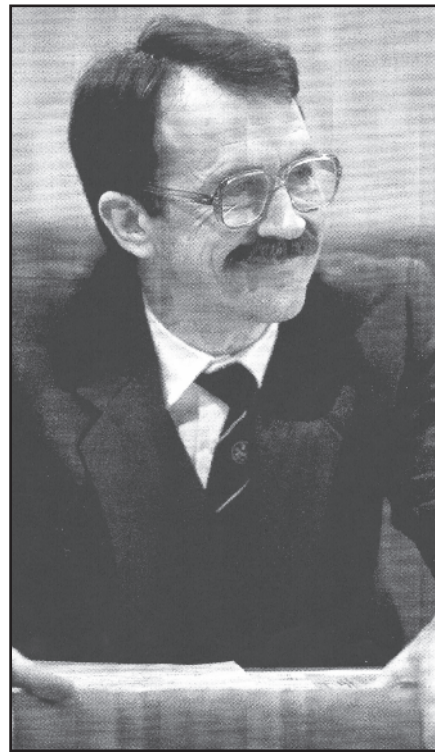
Romualdas Kriaučiūnas

Vos prieš keletą mėnesių teko džiaugtis Romualdo Ozolo redaguojamais „Nepriklausomybės sąsiuviniais“ („Draugas“, 2015.03.28), išpūdingą žurnalą pavadinant gyva, alsuojančia istorija.

Internetu jau galima rasti šio žurnalo 2015 m. antrąjį numerį, kuriame pagarbiai ir šiltai prisimenamas pavasari per Velykas amžinam poilsiui išlydėtas Romualdas Ozolas. Atsisveikinome su viena ryškiausių šiandienos Lietuvos asmenybių – filosofu, kultūros žmogumi, Nepriklausomos Lietuvos idėjos puoselėtoju, Atgimimo Sąjūdžio steigėju. Šio numerio skyriuje „Mūsų didieji“ skelbiamas Vytauto Radžvilo straipsnis apie, pasak jo, Amžinosios Lietuvos sargybinių.

Skyriuje „Faktai ir įžvalgos“ tęsiamas išsamus Liūdos Rugienienės straipsnis apie Lietuvos Respublikos Seimo ir JAV Lietuvių Bendruomenės komisijos veiklą. Autorė – šios komisijos narė ir pirminkė. Kruopščiai paruoštame straipsnyje ji pasakoja apie komisijos narių sąrašo keitimus, svarstymus dėl Lietuvos ekonomikos, teisinių reformų, Respublikos pilietybės, Lietuvoje ir Amerikoje gyvenančių lietuvių bendravimo palengvinimo, Lietuvos darbus stojant į Europos Sąjungą bei NATO.

Skaitant apie bendradarbiavimą kultūros srityje, mane ypač pradiugino šis sakiny: „Paraginta Komisijos, Kultūros ministerija išpareigojo prenumeruoti „Draugą“ Lietuvos bibliotekoms“ (20 psl.). Bijodamas neigiamo atsakymo, tiesiog vengiu „Draugo“ leidėjų klausti, ar tas Kultūros ministerijos išpareigojimas buvo įvykdytas. Jei buvo įvykdytas, ar jis tęsiamas?

„Nepriklausomybės sąsiuvinių“ autorius Romualdas Ozolas

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Eimantas Grakauskas apžvelgia krašto žemės ūkio politikos raidą nuo nepriklausomybės atkūrimo. „Dokumentuose“ toliau spausdinama Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Vilniuje, Sporto rūmuose, 1990 m. vasario 3 d. vykusios konferencijos medžiaga ir pertraukos metu susirinkusio Sąjūdžio Seimo sesijos stenograma.

Skaitant tą stenogramą skaitytojas sugrąžinamas į gyvą, alsuojančią istoriją, kur pats gali išgirsti, kaip ir kieno lūpomis istorija buvo kuriama. Skyriuje „Mąstymai“ Vytautas Sinica aiškina, kodėl patriotizmo sąvoka keičiama į pilietiškumą, o pilietiškos tautos idealas keičiamas į „atvirą pilietinę visuomenę“. Autorius pastebi, kad per paskutinius dešimt metų žodį „patriotizmas“ visur pakeitė žodis „pilietiškas“. „Švietimo sistemoje, politikų diskusijose, mokslininkų studijose kalbama vien apie pilietišumą, o patriotizmas virsta tariamai pasenusia samprata“. Minimas prez. Valdas Adamkus kuris 2006 m. apgailestavo, kad per mažai ugdomas patriotizmas, tačiau daugelyje savo pasisakymų keitė šią sąvoką „pilietišku“, o lietuvių tautą vadino „Lietuvos žmonėmis“. Savo giliai apmąstytame straipsnyje Vytautas Sinica labai aiškiai skiria pilietišumą nuo patriotiško. Patriotiškas yra sąmoningas išpareigojimas aukotis dėl savo tautos ir valstybės. O pilietiškas yra aktyvus dalyvavimas viešajame gyvenime ginant ne asmeninius, o kolektyvinius, tam tikros visuomenės grupės interesus.

Lyg pratęsdamas patriotiško ir pilietiško temą, Jonas Trinkūnas aiškina tarptautinės ir tautinės kultūros sąvokas. Šį straipsnį, parengtą 1967 m., užsakė Romualdas Ozolas, bet dėl tuometės politinės ir kultūrinės krašto padėties straipsnis „nepraėjo“ ir liko rankraščiu iki šių dienų. Jo autorius 1969 m. įkūrė kraštotyros sąjūdį „Romuva“ ir pradėjo rengti senovės baltų apeigas. 1973 m. už politinę veiklą buvo pašalintas iš Vilniaus universiteto. 2002 m. išrinktas Romuvos vyriausiuoju kriviu. Savo straipsnio pabaigoje, atsakydamas į klausimą, kaip suderinti pasaulinę kultūrą su tautine, J. Trinkūnas cituoja didžiojo indo M. Gandhi žodžius: „Aš noriu, kad visų kultūrų vėjai laisvai siaustų apie mano namus, bet aš nenoriu, kad kuris nors iš jų pargriautų mane“.

Aptaręs šį numerį, reiškiu viltį, kad šio žurnalo penkerių metų tradicija ir toliau mus turtins ir džiugins. Žurnalo steigėjo-kapitono jau nėra, bet lieka jam ištikima įgula. Gero vėjo! □